

ЛУЦЬКИЙ М. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри теорії та історії держави і права
(Івано-Франківський університет
права імені Короля Данила Галицького)

УДК 340.12

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЗУНР

У статті досліджено умови формування земельного законодавства в ЗУНР. Проаналізовано рецепцію законодавства Австро-Угорщини, розглянуто проведення земельної реформи, її підстави та наслідки для українського населення.

Ключові слова: ЗУНР, земельне законодавство, законодавча діяльність, Уряд, закон, нормативно-правовий акт, земельний фонд.

В статье исследованы условия формирования земельного законодательства в ЗУНР. Проанализирована рецепция законодательства Австро-Венгрии, рассмотрено проведение земельной реформы, ее основания и последствия для украинского населения.

Ключевые слова: ЗУНР, земельное законодательство, законодательная деятельность, Правительство, закон, нормативно-правовой акт, земельный фонд.

The terms of formation of land legislation in ZUNR are researched in the article. The reception of the Austro-Hungarian legislation is analyzed, implementation of the land reform, its causes and consequences for the Ukrainian population are considered.

Key words: ZUNR, land legislation, legislative activity, Government, law, legal act, land fund.

Вступ. Початок ХХ століття сповнений безцінним досвідом не лише становлення державності в складних соціально-політичних умовах, а й здатності формування власної законодавчої бази, характерними рисами якої була соціальна спрямованість, демократичність та цивілізованість. Задля стабілізації внутрішнього життя в державі Урядом ЗУНР було прийнято ряд законопроектів, які покликані регулювати суспільні відносини в основних галузях, зокрема в земельній. Актуальність дослідження полягає у висвітленні малодослідженої сторінки правової історії України – формування власної системи законодавства в ЗУНР, її практичної реалізації на прикладі земельного права.

Методологічною основою нашого дослідження стали наукові праці В. Білика, В. Гончаренка, П. Захарченка, А. Мірошніченка, П. Музиченка, Р. Тимченка та інших.

Проте необхідність дослідження вказаної теми проявляється саме з правового ракурсу даного питання, тобто основна увага повинна бути звернена на формування та розвиток саме земельного законодавства ЗУНР.

Постановка завдання. Метою роботи є комплексне дослідження становлення, розвитку та практичної реалізації земельного законодавства в роки існування ЗУНР.

Результати дослідження. ЗУНР з моменту проголошення опинилась у важкому соціально-економічному становищі внаслідок багаторічної війни і розрухи. Не тільки зовнішньополітичне життя держави, а й внутрішня політика потребували врегулювання на законодавчому рівні. Одним із найважливіших питань у державі залишалось земельне питання та його правильне вирішення. Воно набувало не тільки економічного, але і політичного значення.

На західноукраїнських землях, які тривалий час знаходились під владою Австро-Угорщини, абсолютну більшість населення становило селянство, яке перебувало в скрутному становищі. Попри те, що революція 1848–1849 рр. ліквідувала кріпосне право в Австро-Угорщині, не набагато покращила їх становище. Це в певній мірі пов'язано з тим, що ціна за викуп особистої залежності в десять разів перевищувала всі існуючі повинності. До того ж поміщики під час проведення реформи захопили всі ліси, луки й пасовища. Їм належала майже половина орних земель. Селяни ж мали або невеликі наділи землі, або не мали її взагалі й змушені були найматися на роботу до панів або церкви [6, с. 106].

Населення під загрозою голоду змушене було продовжувати працювати на поміщицьких угіддях та виконувати різноманітні повинності на користь держави. Наймити працювали по 16 годин на добу і

отримували мізерну платню, що, звісно, їх не влаштувало, але через безвихідь мирилися із становищем. Іншими словами, на Галичині продовжували панувати пережитки феодальних відносин.

Після початку в 1914 р. Першої світової війни, ситуація погіршилася ще більше. Війна завдала надзвичайно великої шкоди західноукраїнським землям.

Розпад Австро-Угорщини дав можливість новоутвореній державі – Західноукраїнській Народній Республіці – за прикладом інших народів Європи створити власні законодавчі та виконавчі органи влади, правоохоронні органи та збройні сили. Парламентом ЗУНР Українською Національною Радою та урядом – Державним Секретаріатом – було прийнято ряд законів та розпоряджень, які регламентували діяльність усіх галузей державного життя.

Прийшовши до влади Українська Національна Рада 5–6 листопада проголосила ряд декларацій щодо населення західноукраїнської республіки по роз'ясненню перспектив майбутньої політики: в «сотвореній Тобою державі не буде поневолення нації нацією і не сміє бути панування багатших та економічно сильніших над бідними й економічно слабшими». Майбутній український парламент «переведе справедливу аграрну реформу, силою котрої земля великих земельних дібр перейде на власність малоземельних і безземельних» [2, с. 336].

Діяльність Української Національної Ради і Державного Секретаріату в дуже важкій соціально-економічній ситуації держави не завжди була ефективною та дієвою. Це особливо стосувалося вирішення земельного питання, забезпечення населення товарами першої необхідності та раціонального використання природних ресурсів.

Проголосивши ЗУНР, її очільники здійснили спробу вирішити земельне питання. Для вирішення земельної проблеми Українська Національна Рада (тимчасовий законодавчий орган) створила спеціальну комісію на чолі з Л. Бачинським. Проведенням аграрної реформи ЗУНР мав займатися Державний Секретаріат земельних справ. До його обов'язків входив контроль за сільським господарством та підготовка проведення земельного закону. Йому підпорядковувалися рільничі референти при державних повітових комісаріатах, які поступово переросли в земельний відділ. Референти повинні були співпрацювати з лісовими інспекторами та управами державних маєтків [7, с. 37].

Крім того, було прийнято ряд спеціалізованих законів, серед яких Закони Української Національної Ради «Про земельну реформу», «Про вивласнення великих табулярних посіlostей», яким було започатковано аграрну реформу на селі та ряд розпоряджень Державного секретаріату і Державного секретарства земельних справ [1, с. 151].

Щодо закону «Про земельну реформу», то він мав досить компромісний характер. Мова йде про конфіскацію землі великих землевласників, власників землі, які воювали проти Української держави, та землі, яка перебувала у власності Австро-Угорської монархії. Відповідно конфіскованою землею наділялися, у першу чергу, військовослужбовці української армії та безземельні і малоземельні селяни.

Прийнятий Українською Національною Радою 14 квітня 1919 р. закон був покликаний остаточно врегулювати аграрні відносини. Цей закон регламентував націоналізацію поміщицьких, монастирських, церковних земель, а також земель різних установ. З них мав бути створений єдиний земельний фонд ЗУНР. За законом про земельний фонд конфіскації підлягали поміщицькі, монастирські, церковні, єпископські, ерекціональні та фундаційні землі, набуті власниками з метою спекуляції, не оброблювальні й ті, що перевищують зазначену площу. Живий і мертвий інвентар, що належить до певного наділу, підлягав також конфіскації, на відміну від предметів домашнього вжитку, одягу тощо. Це пов'язано з подальшим раціональним використанням землі, яка без них могла залишитися без обробки. Конфіскації без відшкодування підпадали домени колишньої австро-угорської імперії, домени власників, які зі зброєю боролися проти державності ЗУНР, землі, набуті на спекуляціях, отримані під час війн 1914–1919 рр. Ліси ж переходили під управління держави, а водойми ставали колективними для громад, за винятком судно- і лісоплавних річок. Пасовища й полонини, які не були власністю селян, переходили також під їхнє керівництво [6, с. 116].

Однак опублікований Закон «Про земельну реформу» був у газеті «Республіка» лише 8 травня. Фактично західноукраїнська влада як не поспішала з його прийняттям, так і тягнула з публікацією.

Закон передбачав:

- а) збереження принципу приватної власності;
- б) конфіскацію земель поміщиків, церков, монастирів, різноманітних установ, а також набутих із метою спекуляції та тих, що не обробляли власники своїми силами;
- в) націоналізовані землі переходили до державного земельного фонду, з якого і мали наділятися земельними ділянками безземельні та малоземельні селяни;
- г) не мали права на отримання землі засуджені за дезертирство з лав української армії, за злочини проти Української республіки, її збройних сил, а також громадяни інших держав;
- д) особам, що втратили землю внаслідок націоналізації, передбачалося відшкодування збитків. Без компенсації відбирали землі:

- а) власників, що воювали проти української держави;
- б) становили державну власність Австро-Угорщини;
- в) набуті спекуляцією в роки війни [7].

Проте ст. 18 Закону окремо передбачала, що наділення землею не може бути розпочато до закінчення війни і поверненням жовнів і полонених додому. До часу поділу між селянством землею мала управляти обласна, повітова та громадська земельні комісії. За законом до обов'язків обласної комісії входили конфіскація, відшкодування і перерозподіл землі. Повітова повинна вести нагляд за господарюванням на конфіскованих землях у своєму повіті, перевіряти звіти громадських комісій і скарги громадян. Громадська – за управлінням на місцях, і була підконтрольна вищезазначеним організаціям. Отже, фактично йшлося про зволікання земельної реформи. Як наслідок, селяни розпочали самочинно захоплювати поміщицьку землю, тому законом також передбачалося покарання за порушення норм земельного законодавства. Так, ст. 21 Закону надавала місцевій владі право ув'язнювати на 6 місяців, а також додатково штрафувати на суму до 10 тисяч крон за самовільне захоплення землі, розподіл націоналізованих законом будинків, інвентарю тощо. У такій редакції земельний закон абсолютно не відповідав вимогам селянства. Приймаючи його, керівництво ЗУНР намагалося уникнути звинувачень з Заходу у більшовизмі та схильності до революційного розподілу поміщицьких земель.

Законом «Про вивласнення великих табулярних посіlostей» встановлювався порядок конфіскації земель у великих землевласників. До ухвалення земельного закону у власність народу передавалися посіlostі великих землевласників. Кількість землі, що залишалася у власності колишніх поміщиків, не могла перевищувати 200 моргів (1морг=0,57 га). Націоналізовані землі переходили в тимчасове управління повітових земельних комітетів, які розподіляли їх поміж селянами [5].

Такі закони наділили земельну реформу ЗУНР відмінностями у співвідношенні із земельною реформою УНР. В той час, коли земельні закони Центральної Ради та Директорії УНР передбачали конфіскацію усіх поміщицьких, монастирських і церковних земель без викупу, Земельний закон ЗУНР зазначав конфіскацію поміщицьких, монастирських і церковних земель та земель інших великих землевласників понад встановлений максимум, який зазначався Законом «Про вивласнення великих табулярних посіlostей».

Багато уваги також приділялося захисту земельної реформи на території ЗУНР. Здійснення державного контролю за земельною реформою покладалося на Державний Секретаріат земельних справ. Первісними і найпоширенішими ланками в структурі земельних органів були повітові, громадські земельні комісії з досить широкими повноваженнями у розподілі землі між користувачами та здійсненні контролю за її використанням. Це призвело до виникнення значної кількості локальних актів, які компенсували прогалини загального законодавства, зокрема, закону від 15.04.1919 року «Про заборону чинностей, які мають на цілі ударення виконання земельного закону», законів від 18.03.1919 р. «Про позбавання і обтяжування більших посіlostей», та «Про вивласнення великих табулярних посіlostей» та ін.

Проте після таких кроків у законодавчій діяльності ситуація не стабілізувалася. Через загрозу голоду рішення уряду були звернені на монополізацію продуктів харчування та товарів першої необхідності. У цей час допомогу надала Директорія УНР, яка прислала 1299 вагонів з продуктами та надала велику фінансову підтримку [4].

На відміну від українців, що проживали в складі Російської імперії, українське населення Австро-Угорщини отримало складніші умови для формування власної держави. На шляху реалізації законопроектів земельної реформи постав непереможний бар'єр – польська окупація, яка відсунула на задній план стратегію розв'язання земельного питання. Проте потрібно зазначити, що незважаючи на недоліки та прорахунки, державний апарат ЗУНР у цілому був дисциплінований, кваліфікований та високоорганізований, що стає помітним під час дослідження законодавства.

Висновки. Позитивною характеристикою створення органів державної влади та правової системи ЗУНР стало те, що вона не пішла шляхом революційних, соціальних експериментів, зокрема, не було повністю ліквідовано старе австрійське законодавство, яке продовжувало діяти, оскільки не суперечило цілям Української держави. Це стало однією з гарантій забезпечення стабільності держави, оскільки ліквідація старого законодавства і відсутність нового могли призвести до анархії в державі.

Через ряд факторів земельне питання ЗУНР втратило актуальність і відповідно залишилось невирішеним. Прийнятий Українською Народною Радою 14 квітня 1919 р. Закон «Про земельну реформу» не був практично втілений у зв'язку з польською окупацією держави. Причиною провалу земельної реформи, яка повинна була консолідувати селянство і зробити його головною опорою влади, були як невідповідності положень закону селянським очікуванням, так і загальна внутрішньо- і зовнішньополітична ситуація [3, с. 194].

Список використаних джерел:

1. Захарченко П.П. Історія держави і права України : підручник / П.П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – 542 с.
2. Західноукраїнська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали : в 5 т. / Кер. роботи і відп. ред. О.Ю. Карпенко. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2001. – 336 с.
3. Патола Н.Б. Директорія УНР: спроба земельної реформи (1919 р.) / Н.Б. Патола // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. – Т. II. – 2003. – С. 191–197.
4. Правова система ЗУНР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.history.vn.ua/article1/uv162.html>
5. Сидор В.Д. Історико-правові передумови формування вітчизняного земельного законодавства / В.Д. Сидор // Електронна бібліотека науково-освітньої, фінансової і художньої літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://book.net/index.php?parameter&bid=18840&chapter=1>
6. Тимченко Р. Земельна реформа ЗУНР (ЗОУНР) 1919 р. / Р. Тимченко. – Український історичний збірник. – Вип. 15. – 2012. – С.105–118.
7. Ухач В.З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз / В.З. Ухач // Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lex-line.com.ua/?language=us&go=full_article&id=324
8. Чубатий М. Державний лад Західної області Української Народної Республіки / М. Чубатий. – Львів, 1921. – 37 с.

ПИВОВАР І. В.,

аспірант кафедри теорії та історії
держави і права

(Інститут політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова)

УДК 347.962.2(477)

ЗВІЛЬНЕННЯ СУДДІ З ПОСАДИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Статтю присвячено нормативному закріпленню звільнення судді з посади в Україні. Наводиться перелік процедур звільнення судді з посади. Висвітлено авторську позицію щодо звільнення судді з посади. Зокрема, пропонується додатково передбачити в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» такі підстави звільнення судді із займаної посади: 1) в разі ліквідації або реорганізації суду, якщо суддя не згоден на переведення в інший суд; 2) систематичне або грубе порушення Кодексу професійної етики суддів; 3) невідповідність рівня професійних знань судді займаній посаді. Робиться висновок, що запровадження цього переліку звільнення судді з посади сприятиме підвищенню авторитету й незалежної судової влади в цілому.

Ключові слова: Верховна Рада України, Вища рада юстиції, Конституційний Суд України, Президент України, суддя.

Статья посвящена нормативному закреплению освобождения судьи от должности в Украине. Приводится перечень процедур освобождения судьи от должности. Освещена авторская позиция относительно увольнения судьи с должности. В частности, предлагается дополнительно предусмотреть в Законе Украины «О судоустройстве и статусе судей» такие основания освобождения судьи от занимаемой должности: 1) в случае ликвидации или реорганизации суда, если судья не согласен на перевод в другой суд; 2) систематическое или грубое нарушение Кодекса профессиональной этики судей; 3) несоответствие уровня профессиональных знаний судьи занимаемой должности. Делается вывод, что введение этого перечня освобождения судьи от должности будет способствовать повышению авторитета и независимой судебной власти в целом.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, Высший совет юстиции, Конституционный Суд Украины, Президент Украины, судья.

